

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
«КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

Навчально-науковий Юридичний інститут

Кафедра конституційного, міжнародного та адміністративного права

КНИШ ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА ІНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЄС

(методичні вказівки для самостійної роботи студентів денної форми навчання)

Освітня програма «Міжнародне та європейське право»

Івано-Франківськ, 2025

УДК 34 [4:341.215.2]

ББК 67.51

Кн 53

Кн 53 Книш В.В. Конституційне та інституційне право ЄС: *методичні вказівки для самостійної роботи студентів денної форми навчання за освітньою програмою «Міжнародне та європейське право»* [текст]. Івано-Франківськ: навчально-науковий юридичний інститут Карпатського національного університету імені В. Стефаника, 2025. 18 с.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану Навчально-наукового Юридичного інституту Карпатського національного університету ім. Василя Стефаника і призначені для організації та проведення самостійної роботи з курсу «Конституційне та інституційне право ЄС».

В даних методичних вказівках прописані рекомендації для підготовки кожної з тем спецкурсу, література та нормативно-правові акти, завдання до самостійної роботи, завдання казуси, перелік контрольних запитань та інші наукові джерела, що сприятиме поглибленому вивченню та засвоєнню відповідних тем.

Методичні вказівки з дисципліни «Конституційне та інституційне право ЄС» призначені для студентів, магістрів, аспірантів та викладачів.

©Книш В. В., 2025 рік

© арпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ТЕМА 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	8
ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ І СТРУКТУРА ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО І ІНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЄС	8
ТЕМА 3. ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	8
ТЕМА 4. ІНСТИТУТИ ТА ОРГАНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	9
ТЕМА 5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ	9
ТЕМА 6. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	10
ТЕМА 7. СУДОВІ ОРГАНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. КОНТРОЛЬНІ ОРГАНИ. КОНСУЛЬТАТИВНІ ОРГАНИ. ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ	11
ТЕМА 8. ПРАВОВІ ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	11
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ, РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ТЕМ КУРСУ	12

ВСТУП

Самостійна робота студентів при вивченні дисципліни «Конституційне та інституційне право ЄС» обумовлена потребою дослідження та аналізу правової думки в сфері правового регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі реалізації норм конституційного та інституційного права, а особливо – установчих договорів ЄС.

Специфікою здійснення самостійної роботи при вивченні зазначеного курсу виступає, насамперед, комплексне та ґрунтовне використання літературних (наукових і нормативних) й інших інформаційних джерел.

Формами самостійної роботи студентів є сукупність способів оволодіння теоретичним матеріалом і застосування його на практиці при вирішенні певних проблемних ситуацій, які змодельовані в пропонованих завданнях або питаннях для самоконтролю.

Питання, тести для самоконтролю, завдання дозволяють забезпечити більш ефективне опрацювання студентом навчального матеріалу в процесі самостійної роботи.

Основні форми самостійної роботи студентів, які пропонуються:

- 1) формулювання відповідей на теоретичні запитання;
- 2) написання рефератів;
- 3) складення тематичних схем;
- 4) вирішення ситуаційних завдань;
- 5) проведення порівняльного аналізу правових явищ.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких компетентностей, а саме:

1. Знань:

1) на понятійному рівні: предмет, об'єкт, структуру, основні та допоміжні методи дослідження конституційного та інституційного права ЄС; його місце та роль в системі права; роль конституційного та інституційного права ЄС в регулюванні міжнародних відносин, у зміцненні міжнародного світу і безпеки,

у взаємозв'язку конституційного та інституційного права ЄС з зовнішньою політикою і дипломатією; його взаємодію з внутрішньодержавним правом; зміст найбільш важливих і розповсюджених міжнародно-правових доктрин минулого і сучасності;

2) на фундаментальному рівні: історичні передумови та основні етапи становлення Європейського Союзу в цілому та конституційного і інституційного права ЄС зокрема; поняття, особливості і структуру конституційного та інституційного права Європейського Союзу; його джерела; інститути та органи Європейського Союзу; особливості правового статусу людини та громадянина в Європейському Союзі; судові органи Європейського Союзу; правові питання інтеграції України до Європейського Союзу;

3) на практично-творчому рівні: порядок укладання договорів між країнами-членами, порядок звернення до Європейського суду з прав людини, процедуру виборів до інститутів ЄС.

2. Вміння та навички: 1) на репродуктивному рівні: володіти міжнародно-правовими поняттями і категоріями; використовувати знання конституційного та інституційного права ЄС в юридичній практиці; 2) на алгоритмічному рівні: використовувати міжнародно-правові процедури захисту прав і свобод людини; давати моральну-правову оцінку діяльності правоохоронних органів України згідно з європейськими стандартами; розуміти важливість впливу конституційного та інституційного права ЄС на формування світогляду особи; 3) на евристичному рівні: швидко і творчо вирішувати поставлені викладачем завдання; вміти логічно мислити, аналізувати, порівнювати, узагальнювати отримані знання; 4) на творчому рівні: вишукувати найбільш оптимальні шляхи вирішення практичних завдань та задач з права ЄС.

3. Способів мислення: 1) аналізувати історичні основи становлення конституційного та інституційного права Європейського Союзу; особливості і структуру права Європейського Союзу; джерела права Європейського Союзу; діяльність інститутів та органів Європейського Союзу, судових органів Європейського Союзу; 2) синтезувати сучасний стан конституційного та

інституційного права Європейського Союзу, проблемні аспекти європейської інтеграції, правові питання інтеграції України до Європейського Союзу.

4. Професійних якостей: професійну вихованість: правосвідомість, почуття обов'язку, відповідальність за долі людей і доручену справу, професійну культуру; глибоку повагу до закону і дбайливе ставлення до соціальних цінностей правової держави, честі і гідності громадянина; чесність, порядність, нетерпимість до будь-якого порушення закону у власній професійній діяльності; любов до обраної професії, потребу до активної участі у захисті прав і свобод громадян, зміцнення законності та правопорядку, створення правової держави.

5. Світоглядних і громадянських якостей: загальну вихованість: повагу до прав і свобод людини, непохитність, незалежність і наполегливість у забезпеченні прав громадян, любов до навколишньої природи, батьківщини і сім'ї, інтегрованість у світову і національну культуру, в сучасне суспільство і націленість на вдосконалення цього суспільства, високу моральну свідомість, гуманність, твердість моральних переконань; громадянську зрілість і високу суспільну відповідальність; колективізм, товариство, готовність прийти на допомогу; прагнення до сприяння, взаєморозумінню і співпраці між людьми незалежно від їх расової, національної, етнічної, релігійної та соціальної приналежності.

Завдання для самостійної роботи

ТЕМА 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Завдання 1. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання:

1. Охарактеризуйте історичні передумови становлення ЄС та конституційного і інституційного права ЄС.
2. Проаналізуйте основні етапи становлення конституційного і інституційного права ЄС.
3. Які існують теорії щодо форми устрою ЄС та становлення і розвитку конституційного та інституційного права ЄС. Розкрийте їх суть.

ТЕМА 2. ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ І СТРУКТУРА ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО І ІНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЄС

Завдання 1. Почати роботу над складанням словника основних понять та термінів з права ЄС.

Завдання 2. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання:

1. Охарактеризуйте конституційне та інституційне право ЄС як продукт історичного розвитку.
2. Проаналізуйте особливості виникнення конституційного та інституційного права ЄС.

ТЕМА 3. ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Завдання 1. Класифікація джерел конституційного та інституційного права Європейського Союзу. Подібність і відмінність джерел права Європейського Союзу і джерел інших правових систем.

Джерела первинного права. Установчі документи (договори) Європейського Союзу: поняття і система. Порядок перегляду установчих договорів. Договір про Європейський Союз і Договір про функціонування Європейського Союзу як основні джерела первинного права, їх структура і загальний зміст. Інші джерела первинного права.

Джерела вторинного права. Правові акти Європейського Союзу, їх юридичні властивості (регламент, директива, рішення та ін.). Структура і зміст нормативних актів ЄС. Джерела прецедентного права.

Завдання 2. Продовжити роботу над складанням словника основних понять та термінів з права ЄС.

ТЕМА 4. ІНСТИТУТИ ТА ОРГАНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Завдання 1. Використовуючи рекомендовану літературу, підготувати відповіді на наступні запитання:

1. Дайте визначення поняття інститути ЄС, схарактеризуйте їх види.
2. Схарактеризуйте органи ЄС.
3. Розкрийте принципи діяльності інститутів та органів ЄС.

ТЕМА 5. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ

Завдання 1. Місце Європейського парламенту в системі органів Союзу.

Склад. Порядок обрання депутатів.

Порядок роботи Європарламенту. Сесії і загальні парламентські процедури. Способи прийняття рішень.

Повноваження Європарламенту.

Особливості реалізації законодавчих, фінансових і контрольних повноважень Європарламенту.

Повноваження Європарламенту по створенню органів і призначенню посадових осіб в ЄС і на міжнародній арені.

Юридична і політична відповідальність Європарламенту і його членів. Депутатський імунітет.

Завдання 2. Продовжити роботу над поповненням словника основних понять та термінів з права ЄС.

ТЕМА 6. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Завдання 1. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання: інкорпорація в правову систему Європейського Союзу Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. Хартія Європейського Союзу про основні права 2000 р.: причини прийняття, порядок розробки, подальші перспективи.

Структура і зміст Хартії. Система основ правового положення людини і громадянина: громадянство Союзу, принципи правового статусу особи, основні права і їх гарантії.

Поняття принципів правового статусу особи. Способи закріплення принципів правового статусу особи в засновницьких договорах і інших джерелах права Європейського Союзу.

Причини і цілі введення громадянства Союзу. Громадянство Європейського Союзу і громадянство державчленів. Підстави набуття і припинення громадянства Союзу. Інститут громадянства Союзу на сучасному етапі, перспективи подальшого розвитку.

Особливості побудови системи основних прав у Хартії Європейського Союзу 2000 р. Особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні і культурні права, гарантовані Європейським Союзом. Права людини і права громадянина (права, зарезервовані для громадян Союзу).

Припустимі обмеження на здійснення основних прав і свобод.

Основні обов'язки громадянина. Поняття і призначення гарантій прав і свобод, їх юридичне закріплення в актах Європейського Союзу. Класифікація гарантій.

Інституціональні гарантії. Судовий захист прав і свобод. Позасудові механізми захисту прав і свобод. Забезпечення прав підозрюваних, обвинувачуваних і підсудних у кримінальному процесі.

Завдання 3. Продовжити роботу над поповненням словника основних понять та термінів з права ЄС.

ТЕМА 7. СУДОВІ ОРГАНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. КОНТРОЛЬНІ ОРГАНИ. КОНСУЛЬТАТИВНІ ОРГАНИ. ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ

Завдання 1. Класифікуйте судові, контрольні та консультативні органи ЄС та зобразить це у вигляді схеми.

Завдання 2. Продовжити роботу над поповненням словника основних понять та термінів з права ЄС.

ТЕМА 8. ПРАВОВІ ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Завдання 1. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати розгорнуті відповіді на наступні запитання:

1) система угод між Україною і Європейським Союзом. Угода про партнерство і співробітництво 1994 р. (УПС): загальна характеристика і основний зміст та інші угоди між Україною і Європейським Союзом;

2) „Європейська політика сусідства”; План дій Україна-ЄС, «Порядок денний асоціації Україна-ЄС» 2009 р., Угода про асоціацію з ЄС 2014 р.;

Сучасна стратегія України стосовно Європейського Союзу. Перспективи подальшого розвитку правового регулювання взаємин (спрощення візового режиму, договір про асоціацію, створення зони вільної торгівлі та ін.).

Завдання 2. Продовжити роботу над поповненням словника основних понять та термінів з права ЄС.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ, РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ТЕМ КУРСУ:

Базова (основна) література:

Підручники:

1. Баймуратов М.О. Міжнародне право. – Х.: Одісей, 2022. – 672 с.
2. Буроменський М. В., Кудас І. Б., Маєвська А. А., Семенов В. С., Стешенко В. С. Міжнародне право: Навч. посібник / М.В. Буроменський (заг.ред.). — К.: Юрінком Інтер, 2018. — 336с.
3. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник для студ. вищ. навч. закладів за спец. "Міжнародне право", "Міжнародні відносини" / В.Г.Буткевич (ред.). — К.: Либідь, 2002. — 608с.
4. Буткевич В.Г., Войтович С. А., Григоров О. М., Заблоцька Л. Г., Задорожній О. В. Міжнародне право: Основні галузі: Підручник для студ. вищих навч. закл. за спец. "Міжнародне право", "Міжнародні відносини" / В.Г.Буткевич (ред.). — К.: Либідь, 2014. — 814с.
5. Георгіца А.З, Чикурлій С.О. Міжнародне публічне право: Навч.-метод. посіб. / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. — Чернівці: Рута, 2002. — 175с.
6. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / Київський ун-т права; Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка / Ю.С. Шемшученко (відп.ред.), Л.В. Губерський (відп.ред.). — Стереотип. вид. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 638с.
7. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть: Учебник. — М.: Изд-во БЕК, 1996.
8. Мацко А.С. Міжнародне право: Навч. посіб. / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К.: МАУП, 2021. — 216с.

9. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2010. – 280 с.

Збірники документів:

10. Действующее международное право: в 3 т./ Сост. Ю.М.Колосов и Э.С.Кривчикова. - М., 1996.

11. Международное право в документах: Учеб. Пособ. / Сост.: Н.Т.Блатова, Г.М.Мелков. – 2-ое изд., перераб. и доп. – М.: Инфра-М., 1997. – 696 с.

12. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. — Т. II.: Права людини у контексті поліцейської діяльності. — 1224 с.

13. Міжнародне право в документах / М.В.Буроменський (уклад.). — Х.: Видавництво Національного ун-ту внутрішніх справ, 2003. — 376с.

14. Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи. — К.: Юрінком, 1992.

15. Україна на міжнародній арені // Зб. матер. та док.: У 6 т. — К.: Юрінформ, 1995. — Т. 4.

Нормативно-правові акти:

16. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - N 30. - Ст. 141.

17. Декларація про державний суверенітет України // ВВР України. — 1990. — № 31. — Ст. 429.

18. Закон України "Про дію міжнародних договорів на території України"// www.rada.gov.ua

19. Закон України "Про правонаступництво України" // ВВР України. — 1991. — № 46. — Ст. 617.

20. Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" // Голос України. — 1998. — № 20. — 20 січ.
21. Закон України „Про міжнародні договори України” 2004 р. // www.rada.gov.ua
22. Закон України “Про дипломатичну службу України” 2001 р.// www.rada.gov.ua
23. Закон України «Про біженців» 2001 р. // www.rada.gov.ua
24. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» 2004 р. // www.rada.gov.ua
25. Консульський статут України 1994 р. // www.rada.gov.ua
26. Постанова Верховної Ради України "Про основні напрями зовнішньої політики України" // ВВР України. — 1993. — № 37. — Ст. 379.
27. Венская конвенция о праве международных договоров 1969 г. // Международное право в документах: Учеб. Пособ. / Сост.: Н.Т.Блатова, Г.М.Мелков. – 2-ое изд. – М.: Инфра-М., 1997. – 696 с.
28. Декларація принципів міжнародного права, які стосуються дружніх відносин та співробітництва держав відповідно до Статуту ООН 1970 р. – ООН. – Нью-Йорк, 1970.
29. Загальна декларація прав людини. — К.: Право, 1995.
30. Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Факультативний протокол № 1 до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. — К.: Право, 1995.
31. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини. — К.: Право, 1999.
32. Конвенция о дипломатических отношениях 1961 г. // Юрид. ежегодник ООН 1972 г. — Нью-Йорк, 1978. — С. 314-325.
33. Конвенция о консульских отношениях 1963 р. // Юрид. ежегодник ООН 1972 г. — Нью-Йорк, 1978. — С. 326-341.

34. Конвенция о международной ответственности за ущерб, причиненный космическими объектами 1972 г. // Международное публичное право: Сборник документов. - М., 1996. - Т.2. - С.362-368.

35. Конвенция о представительстве государств в их отношениях с международными организациями универсального характера 1975 г. // Международное право в документах: Учеб. Пособ. / Сост.: Н.Т.Блатова, Г.М.Мелков. – 2-ое изд., перераб. и доп. – М.: Инфра-М., 1997. – 696 с.

36. Конвенція про правонаступництво стосовно міжнародних договорів 1978 р. // Україна в міжнародно-правових відносинах. - К.: Юрінком, 1996. - С. 58-90.

37. Основные документы Содружества Независимых Государств (перечень) // Международное право в документах: Учеб. Пособ. / Сост.: Н.Т.Блатова, Г.М.Мелков. – 2-ое изд., перераб. и доп. – М.: Инфра-М., 1997. – 696 с.

38. Регламент Європейського Суду з прав людини // Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 1999. — №1. — С. 123-217.

39. Статут Міжнародного Суду ООН (витяг). — К., 1995.

40. Угода про партнерство і співробітництво (УПС) між Україною та ЄС та інтеграція України до Європи все ще викликають запитання // Інформаційний бюлетень Українсько-Європейського консультативного центру з питань законодавства (UEPLAC). - 2000. - №4.

Додаткова література:

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 7 : Глобалізація та європейська інтеграція / наук.-ред. колегія : І. А. Грицяк (співголова), Ю. П. Сурмін (співголова) та ін. – 764 с.

2. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Г. Друзенка та С. Друзенко ; за заг. ред. Г. Друзенка. – К. : К.І.С.,2010.
3. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К. : Знання, 2009. – 751 с.
4. Мудрий Я. Словник-довідник термінів з європейської інтеграції / Я. Мудрий. – К. : Міленіум, 2009. – 588 с.
5. Рудік О. М. Вироблення політики та ухвалення рішень в ЄС : навч. посіб. / О. М. Рудік. – К. : Міленіум, 2009. – 278 с.
6. Хікс С. Політична система Європейського Союзу : пер. з англ. / С. Хікс. – Х. : Магістр, 2008. – 378 с.
7. Cini M. European Union Politics / M. Cini, N. Perez-Solorzano Borragan. – Oxford: Oxford University Press, 2016. – 471 p.
8. Ever Closer Union: Report of the hearing held on 15th April, 2016. – London: European Institute Cowdray House London School of Economics and Political Science, 2016. – 20 p.
9. Hix S. The Political System of the European Union / S. Hix. – London : Palgrave Macmillan ; 3rd edition edition, 2011. – 448 p.
10. How the European Union works: Your guide to the EU institutions. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2012. – 40 p.
11. Jacobs F. The European Parliament / F. Jacobs , D. Neville , R. Corbett. – London : John Harper Publishing, 2016. – 512 p.
12. McCormick J. Understanding the European Union : A Concise Introduction /J. McCormick. – London : MacMillan Education UK, 2017. – 252 p.
13. Nugent N. The Government and Politics of the European Union (8th Edition) / N. Nugent. – London: Red Globe Press, 2017. – 512 p.
14. Policy-Making in the European Union / ed. By H. Wallace. – Oxford: Oxford University Press, 2020. – 640 p.
15. The European Union: What it is and what it does. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. – 60 p.

Офіційні веб-сайти міжнародних установ та організацій:

1. United Nations official homepage [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: <http://www.un.org/>
2. Міжнародний суд [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: <http://www.icj-cij.org>
3. Міжнародний кримінальний суд [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/Pages/default.aspx
4. Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: <http://www.icty.org/>
5. Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: <http://www.unicttr.org/>
6. Офіційний сайт Інтерполу [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: <http://www.interpol.int/>
7. Міжнародний Комітет Червоного Хреста [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: <http://www.icrc.org/eng/>
8. Amnesty International [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: <http://www.amnesty.org/>
9. Human Rights Watch [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт .- Режим доступу: <http://www.hrw.org/>